

Йордан Йовков

Ройдю

Един анадолски лаз (същият, който беше продавал из село бакър) ходеше таз сутрин като замаян по мегдана пред Геновата кръчма. Ще седне до някой дувар, отпуснал глава, после ще стане и пак ще заходи. Някъде се спре, загледа се в земята, като че се мъчи да си спомни нещо или да разбере нещо, и отведнаж като извика: „Ах! Ах!“ – заклати се като пиян, загълчи нещо на своя език – нито песен, нито плач, и както стои до дуvara, започва да удря главата си в камъните.

Два-три пъти вече дядо Минко ставаше, дохождаше до вратата на кръчмата и поглеждаше към него.

– Тоз човек не се преструва, ей! – каза той, – Какво ще се преструва, не виждаш ли какъв се бяхти... И колко пари изгубил, кайш Велико? Трийсет лири ли? Че то много пари. Те трябва да са били всичките му пари.

Дядо Минко се върна и седна на мястото си.

– Аз да съм един кмет – каза той, – ще уловя за ухото най-напред онзи, дето е бил с него. Той, тоя лаз, вчера бил пиян тука. С кого е пил? А, Гено? С кого беше?

Гено прелистяше тефтерите си зад тезгяха и не отговори. Не каза нищо и Стоян Касъра, макар че дядо Минко погледна и него. Касъра беше предпазлив човек, не обичаше да се меси ни в добро, ни в лошо, затуй и казваше, че недочува с едното си ухо – кога с лявото, кога с дясното, както се случи. До него седеше Велико, сиромах и добряк. Той се позасмя и каза:

– Кой ще е бил с него – Ройдю. Той пил с него. Водил го и у дома си. Сетне пак дошле тука.

– Тъй ли? С Ройдя, кайш, а? Ами че тогиз... Гледай... хъм... гледай...

Дядо Минко не посмя да се доизкаже и замълча. Велико, и той не каза нищо повече, а Касъра – той беше глух. Пък и кой можеше да каже открито туй, което си мислеше? Най-напред, Ройдю не беше човек, с когото можеш да се задяваш. Не беше и от последните в селото – заможен е, бивал е училищен настоятел, избрали го бяха веднаж и за помощник-кмет. И отде да знаеш той ли го е направил, или не? Никогаж не можеш каза от по-рано, че Ройдю ще направи тъй или онъй: ако чакаш добро, ще ти направи зло; зло ако си чакал, добро ще видиш. „Ройдюва работа! Туй само Ройдю може да го направи“ – тъй казваха за него. Такъв човек беше.

Ето какво си мислеше дядо Минко. Същото може би си мислеше и Велико, и Касъра, макар че беше глух. И тъй като и тримата мълчаха, в

кръчмата стана толкоз тихо, че ясно се чу как водата в гюма възвира изтънко, звънливо, като че запя. Все там, около огнището, се обади и щурец. Тъкмо в ая минута влезе сам Ройдю.

Той имаше обичай да дохожда до кръчмата тъй, както беше се откъсал от работа. И сега беше бос, гологлав, прашен, посипан с плява – по вършитба беше. Силен човек: възнисьък, набит, с много широки плещи, с голяма глава, плешива отпред. Имаше широко лице и зелени очи, с тежък, студен поглед.

– Какво се гърчи онзи там като змия? – каза той, като се спря до вратата и погледна навън. Говореше спокойно, дори се усмихваше, но не можеше да не се забележи, че нещо кипи у него. – Изгубил си бил парите. Тридесет и две лири изгубил. Кой му крив. Като пий и като не знай що прави, не парите му, ами и дрехите от гърба ще му вземат.

– Бе пиян човек! – каза дядо Минко.

– Гено! – обърна се Ройдю към кръчмаря. – Кой казвал, че съм бил вчера с него? Че колко постоях аз с него, не видя ли? И само аз ли бях?

– Аз не съм казвал, че само ти си бил с него – каза Гено, без да дигне очи от тефтерите си. – Аз нищо не съм казвал.

– Бе кой знай де си е изгубил парите – обади се пак дядо Минко. – Отзарна го гледах – върви из улиците и се надолу гледа, търси. Ами, ще ги намери. И да ги е намерил някой, дава ли ти ги човека?

Ройдю запали цигара, духна кибрита и хвърли бърз поглед към тримата, като че искаше да разбере какво мислят. Зелените му очи светеха като наточена коса.

– Че като съм бил с него, аз ли му взех парите? Кой казва туй? – нартъртено каза той и пак изгледа и тримата. – Я да дойде да каже на мене! Аз за чужди пари не съм гладен.

Селяните мълчаха. Щурецът пак се обади около огнището. Ройдю отиде до тезгяха и развърза кесията си.

– Налей ми една ракия, Гено. Дай ми и една кутия цигари. Да вървя, че хармана не чака – каза той вече без яд, с благ глас и излезе.

– Ако бедят Ройдя за туй нещо – каза дядо Минко, – аз не вярвам. Може ли? Аз не вярвам.

Очите на Велика се смееха. Стоян Касъра стана и без да каже нещо – той не беше продумал досега, – с все такива изцъклени и натъжени очи, каквито има всеки човек, който недочува добре, излезе и си отиде. Дядо Минко и Велико заприказваха за друго.

Лазът се изгуби от мегдана пред кръчмата. До вечерта той не се видя из селото. На другия ден и Ройдю беше отишел в града, имал работа,

както казаха. И докато в село още само си шушукаха, без да смеят да кажат нещо високо, чу се, че Ройдю го арестували в града. Надвечер същия ден един файтон се спря пред кръчмата на Гена. Слезе Ройдю, а след него – старшият Маръндаков. Повикаха кметския наместник Михал и наедно тръгнаха към Ройдюви. Ройдю не беше като арестуван – старшият приказваше и се смееше с него, като с приятел. При все туй Маръндаков претаршува цялата къща на Ройдя, бърка из сандъци, гледа под черги, под възглавници. Търсиха и из двора, из хармана, навсякъде. Когато излизаха из дама и вече щяха да си ходят, една кокошка хвъркна и се разкудкудяка току над главата на старшия.

– Ух, да те вземе... – разсърди се Маръндаков – уплаши ме.

Кокошката беше изхвъркнала из една прокъсана тръвна, закачена на дуvara. Там ѝ беше положът. След като хвъркна, нещо черно се показа между сламата.

Маръндаков отиде и го взе – портофел. Отвори го – вътре светна купчина злоа.

– А бе, бай Ройдю – позасмя се старшият. – Вий с таквиз яйца ли садите вашите кокошки?

Долната челюст на Михал, на кметския наместник, заигра от възмущение. А Ройдю се усмихваше, извадил беше кутията си и вземаше цигара.

– Шега е, г-н старши – рече той. – Виж ти – той тури пръст на голямото си голо чело, – чак сега да ми доде на ума. Забравил бях, право ти казвам, забравил бях. Аз рекох да се пошегувам с него – лаза де – и му скрих парите тука. И той беше пиян, и аз бях пиян. Негови са парите, дай му ги...

Старшият се смя, смя се и Михал. Но след като се навечеряха наедно на Геновата кръчма, старшият пак заведе Ройдя в града, със същия файтон.

Както мнозина от селяните бяха предвидили още когато гледаха след файтона, Ройдю след два-три дена уреди криво-ляво работата си и се върна в село. Чакаха го сега да излезе и да видят върху кого най-напред ще се излее гневът му и силата му. Същото беше си мислила със стиснати устни, докато беше го чакала, и Ройдювица, защото беше чула да приказват, че „Ройдювата клочка мътела златни яйца“. „Нека си дойде Ройдю – мислеше си Ройдювица, – той ще дойде дохак на всички“. Все пак станалото беше станало – срамът беше голям. Когато клочката излезеше на двора, Ройдювица я погваше с камъни. С почернял гребен, разрошена и тук-там оскубана, тя не приличаше на кокошка, а на

вампирия сала вещица. „Миналата година пропя като петел – мислеше си Ройдювица. – Да бях я заклала я! И да земе да се разклучи чак сега по харман.“. Кокошката я гледаше отдалеч и обръщаше към нея ту едното си, ту другото си око.

Ройдювица забрави за всичко, когато видя Ройдя да влиза в къщи. Като че не беше той, а друг, чужд човек. Як човек го знаеше, от малко не вземаше, какво да е не можеше да го повали, а сега беше посърнал, погледът му се изкривил, очите му горят като от треска. И мълчи, нищо не казва. Един-два пъти само я попита:

– Дохожда ли някой от батюви? Я буля, я децата. Ако са ти искали нещо, да им си дала. Да не си ги върнала празни.

Тя не разбираше защо той говори тъй. Болен беше, това се виждаше. През нощта Ройдю не заспа. Въртеше се ту на една, ту на друга страна и пак й каза:

– Ако утре доде буля и иска нещо, да й дадеш. Да не я върнеш без нищо, чуваш ли?

Тъй – ден, два, три. Ройдю все не спи нощя, все се мята. Денем ще излезе на двора, бос, гологлав, както си му беше навик, ще земе да се разхожда назад-напред, гледа в земята, мълчи. Ройдювица и децата кое-как гледат работата на хармана, Ройдю не пита за нищо, не иска нищо. Ройдювица търпя, търпя, па се разплака:

– Човече, какво правиш ти? Малки деца имаш, на кого мислиш да ме оставиш? Какво ти е? Ако е за онез пусти пари, ще харчим, ще даваме мило за драго, ще се отървем. Ако си болен, има доктори, иди прегледай се, ще ти дадат нещо.

Ройдю ще смръщи вежди и ще се обърне на друга страна. Или ще я изхока. Все пак тя се зачуди, когато той й каза, че ще иде в града да се покаже на доктор. Но и сега, когато се беше качил вече в каруцата, той й каза:

– Иди да видиш батювите деца. Виж буля какво прави. Ако им трябва нещо, дай им.

Той си дойде от града такъв, какъвто беше заминал. Само като го погледна Ройдювица, и сърцето й се сви.

– Какво ти каза доктора? Какво ти е?

– Какво ще ми е... Какво ще ми каже доктора – каза Ройдю и в същата минута като че мислеше за друго. – Тя, мойта болест, не е за доктор. – И като погледна жена си с хлътналите си, запалени очи, той пак я попита: – Дохожда ли буля? Как са децата, трябва ли им нещо?

Ройдювица се разплака. Какво да му каже? Как да го пита? Как да

разбере какво му е? Той не ѝ казваше нищо. Щом си дойде, толкоз му беше приказката – да попита за братовица си. Луд ли е, та приказва само за буля си и за децата ѝ? Той свои деца няма ли? Ето го, дойде и си легна. И нито сам говори, нито дава да му кажат нещо. Мълчи. Лежи и мълчи.

През деня покрай хармана мина дядо Минко.

– Как си, Ройдювице, какво правите? – заговори той отвъд плета. – Таз година вие май позакъсняхте с хармана. Що прави Ройдю? Не се вижда, болен ли е, здрав ли е?

– Нищо не му е, дядо Минко. Осадил се нещо, кръста го боли.

– Е, ще мине. То като е само толкоз, ще мине. Ти му кажи много здраве. Много здраве кажи от дяда Минка.

Дядо Минко си замина. Ройдювица взе да гребе с ябата, но след малко се изправи и погледна на него. Не ѝ беше мъчно като по-рано, цяла гореше от омраза. „Те всичко знаят, всичко са научили и приказват – помисли си тя. – Защо Ройдю не стане и не излезе из селото пак тъй, както е ходил? Върви като султан, не се бои от никого, от него всички се боят. Да излезе и да ги научи.“ И също като змия я клъцнаха пак по сърцето думите, които беше чула: „Ройдювата клочка златни яйца мъти.“

Вечерта Ройдю пак не беше добре, пак не затвори очи. Церовете, които беше донесъл – шишенца, прахове, – тъй си стояха, непипнати. Съсипана от работа, Ройдювица стоеше до него, сгънала ръце, прегърбена, вцепенена от мъка и от лоши мисли. Не смееше да му приказва – Ройдю не даваше, – само стоеше до него и мълчеше. Мълчеше и той. Вън на двора по едно време се разгракаха гъските, пропяха петли. Ройдювица трепна.

– Човече, защо не продумаш – заговори тя с плач и с мъка в гласа си. – Какво ти е, кажи, продумай ми. Ройдю, моля ти се, Ройдю!

Ройдю се изправи.

– Слушай, Димке – заговори той и Ройдювица усети, че неочаквано той става кротък и добър. – Слушай какво ще ти кажа. Аз досега не съм казал никому, ама на тебе ще го кажа. Не ми е за онзи, за лаза, от него аз ще се отърва. Мъчно ми е, че изиграх на времето батя, че оставих децата му да гладуват.

Ройдювица го слушаше с разширени очи.

– Когато се помина бати, аз показах крива сметка. Изкарах го борчлия. И нивите, дето бяхме ги купували двама с него, аз казах, че са само мои. Делихме само туй, що беше татюво, а то колко е? Изядох хака на

батювите деца...

Той се замълча и се загледа пред себе си.

– Аз бях го забравил... отколе беше. А сега като влезе в ума ми, вече не излиза. Все за туй мисля... Нямам мира... Не мога...

– Ами сега? – попита Ройдювица.

– Сега ще върна нивите на децата. И парите им, колкото им се падат, ще им ги върна. Готови пари нямам, ама малко по малко ще им се наплатя.

Лицето на Ройдювица потъмня. Тя беше тъй слисана, че не знаеше какво да каже.

– Хайде сега остави ме! – каза Ройдю ядосан. – Иди навън, остави ме!

Ройдювица знаеше, че не може да се отива срещу волята му, и излезе. Отиде в хаята, спря се цяла изтръпнала и се замисли. Ще направи ли Ройдю каквото каза? Толкоз имот как ще го даде? Какво ще остане за децата му? Било, що било, защо не си мълчи, както си е мълчал досега, защо сам го изкарва наяве? Тя седна, сгъна ръце и се замисли. Искаше й се да иде при някого, да пита някого. Обмисляше едно, виждаше, че не ще помогне, и се залавяше за друго. И като се уплиташе все повече в мислите си, тя взе да се връща все към една и съща надежда: дано утре, като съмне, Ройдю да се раздума, дано сам се откаже от туй, което беше намислил да прави.

Тя се боеше от него и не смееше да се върне, след като беше й казал да излезе. Но като мина час-два, тя не можа да се стърпи и тихо, на пръсти, влезе при него. Ройдю спеше! Тя се зарадва и помисли, че лекарствата са помогнали. Погледна ги – те си стояха неотворени, както беше ги донесъл. А Ройдю спеше леко, здраво. Лицето му беше чисто, разведрено, на челото му се събираха ситни капчици пот. Тогава тя разбра всичко. И като предугаждаше вече какво щяха да приказват хората в село, като се научита, тя сама си каза, както биха казали и те:

– Туй само Ройдю може да го направи!

КРАЙ

Източник: Словото

Набиране: екип на abc дизайн, Иван Иванов, Essme или Елина Мирчева

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том трети; „Български писател“,
С. 1977. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7856>]